

Vorbij de illusie van een democratisch besluit

- als je buitenspel staat, kun je niet scoren -

De hedendaagse democratie is verworden tot een ritueel op de dag van de verkiezingen. De burger stemt, keert huiswaarts met de illusie van invloed, en ziet hoe machtsspelers daarna besluiten nemen die haaks staan op zijn stem. Zelfs wanneer die naar de grootste partij gaat, kan die partij moeiteloos buitenspel worden gezet. Dit is een schijnvorm van ‘inspraak’, waarbij er in werkelijkheid niet echt mee besloten kan worden over belangrijke zaken vanuit de toekomst.

Waarom sturen we zo vaak op wat slechts één partij wil? Waarom wordt bij complexe vraagstukken telkens één zogenaamd beste oplossing gepresenteerd — zonder eerst open te verkennen welk probleem er eigenlijk écht moet worden opgelost, of te beseffen dat die oplossing slechts één puzzelstukje is binnen een groter geheel? Ons besluitvormingsmodel piept en kraakt. In tijden van polarisatie en verdeel-en-heerspolitiek wordt pijnlijk zichtbaar hoe beperkt het klassieke democratische systeem is. “De meeste stemmen gelden” klinkt rechtvaardig, tot je beseft dat een kleine meerderheid stelselmatig de koers bepaalt en een grote minderheid structureel buitenspel staat.

Neem het referendum: in theorie een krachtig democratisch instrument, in de praktijk vaak een geregisseerde schijnkeuze. Zelden stellen we de vraag: wie bepaalt de keuzemogelijkheden — en met welk belang? De vraag “Wat vindt u hiervan?” klinkt neutraal, maar verhult de échte vraag: “Waarom juist deze? En is dit wel de best passende optie?” Zo wordt de richting van besluitvorming al vroeg vastgezet. Wat overblijft is een keuzemenu, zorgvuldig samengesteld door één van de spelers. Geen echte keuze, maar een suboptimale selectie binnen het verhaal van de besluitnemer — een illusie van de vrije keuze. Democratie lijkt aanwezig, maar is in feite besluitafdwinging, verpakt als inspraak.

Zo is democratie verworden tot het fatsoenlijke masker van een centralistische regie — een regie die onze gezamenlijke transformatiekracht verdringt en de creativiteit en verantwoordelijkheid van burgers systematisch buitenspel zet. Wat resteert, zijn gemiste kansen en uitgeholde betrokkenheid. Wanneer een partij zich moreel verheven voelt onder het mom van een zelfgeclaimde definitie van ‘democratie’, ondermijnt zij juist het democratisch proces dat zij zegt te verdedigen, en creëert daarmee een schijndemocratie.

De energietransitie als illustratie van besluitafdwinging

De huidige energietransitie is exemplarisch. Gemeenten presenteren windparken en zonnevelden als ‘beste plan’, zonder dat betrokkenen werkelijk hun voorkeur kunnen inbrengen en de systeemgrenzen maximaal zijn verkend. Participatieprocessen blijken vaak schijninspraak. Klimaattafels, burgerberaden en maatwerkdemocratieën lijken beloftevol, maar vallen vaak terug in hetzelfde patroon: een gesloten script, gespeeld door experts die geselecteerd zijn op hun klimaathouding, binnen een vooraf gedefinieerd, eenzijdig kader. Het gevolg is tunnelvisie en verblinding door dé oplossing — nog vóór het probleem werkelijk en open verkend is.

Wat ontbreekt, is een ontwerpgerichte benadering die sociale waarden koppelt aan fysieke haalbaarheid en bestaande situaties transformeert in gewenste situaties. Geen opgelegd beleid, maar gezamenlijke waardecreatie. Geen schijninspraak, maar gedeelde verantwoordelijkheid. Geen achteraf-referenda om simpelweg opties van anderen af te vinken, maar een voorkeurproces dat vanuit intentie het best-passende voor het geheel vindt: een preferendum.

Op naar een open diacratie — voorbij de besluitillusie

Pure besluitvorming vraagt om een fundamentele koerswijziging. Niet een extra bestuurslaag, maar een nieuwe spelvorm: **de open diacratie**¹. Nu laten we kansen liggen en benutten we ons menselijk potentieel niet ten volle. Geen partijpolitiek schaakspel, maar een deliberatieve besluitvorming waarin vrijheid, gelijkwaardigheid en gezamenlijkheid organisch verbonden zijn. Dit vraagt om het op zijn kop zetten van de traditionele democratische besluitvorming:

1. Van afdwingende referenda naar intentionele preferenda

Besluitvorming begint niet bij het kiezen uit voorgeschotelde opties, maar bij het verkennen van intenties, belangen en voorkeuren — zonder direct op een oplossing aan te sturen. Niet stemgedrag, maar wensgedrag staat centraal. Geen ja/nee, maar: waarom?

2. Van top-down opgelegd naar horizontaal samengespeeld

De klassieke regisseur verdwijnt van het toneel — ook hij wordt deelnemer. Alle betrokkenen, van burger tot beleidsmaker, participeren gelijkwaardig in het ontwerpend besluitproces. Geen compromissen, maar best-passende syntheses: verschillen worden overbrugd, individuele en systeemvrijheid verbonden binnen een gedeeld kader van gelijkwaardigheid.

3. Van eenzijdige deeloplossingen naar integratie vanuit het geheel

Problemen worden systemisch en sociaal-fysiek benaderd: wat is wenselijk, wat is mogelijk, en waar ontmoeten ze elkaar? Door deze velden te integreren ontstaat ruimte voor gedragen oplossingen binnen haalbare contexten — de tussenruimte waarin het geheel spreekt. Samen op weg naar een ideaal binnen bereik.

4. Van impulsief uit de onderbuik naar deliberatief onderbouwd

Besluiten zijn niet langer het resultaat van wie het hardst roept. Keuzes worden transparant, onderbouwd en modelmatig gesolidificeerd — niet alleen technisch, maar ook sociaal, vanuit een gewetenschap van de vrijheid. Het model is geen mening, laat staan ‘meningloos’: het draagt juist de mening en voorkeurswaarde van de betrokkenen in zich. Zo is het model *van* elkaar en werkt het *tussen* elkaar, in plaats van dat het elkaar verdeelt. Niet de stem van de meerderheid telt, maar de harmonie van het geheel.

Geen raad, maar daad — principes voor diacratische besluitvorming

De open diacratie markeert een ommekeer in besluitvorming. Geen vertegenwoordigende logica en doelredenering, maar integratieve besluitvorming gericht op de best passende oplossing voor het gemeenschappelijk belang. Geen machtsstrijd, maar een betekenisvol samenspel van ik-naar-wij. Ze rust op drie spelregels:

- **Loslaten om te vinden**

Zoeken vanuit een ideaal opent nieuwe wegen. Wordt dat ideaal een dictaat, dan sluit het juist de vrijheid voor de beste oplossing.

- **Samenspelen om te scoren**

Complexiteit vraagt geen controle, maar co-creatie. Wie het probleem als gezamenlijk spel ziet — met en voor elkaar — bevrijdt het systeem vanuit het geheel.

- **Voordenken om te creëren**

De toekomst, niet het verleden, is de bron. Daar ligt de kiem voor waardecreatie in het nu.

¹ Democratie betekent heerschappij van de burgerij (*demos* = burger, *kratein* = heersen), wat impliciet inhoudt dat er ook andere groepen bestaan. Wanneer al deze groepen op gelijkwaardige voet gezamenlijk een heerschappij vormgeven, spreken we van een open diacratie (*dia* – tussen twee of meer).

Bruggenbouwer tussen ideaal en realiteit

In de open diacratie is geen plek voor klassieke beslissers. Besluitvormers zijn bruggenbouwers: zij opereren in dienst van het geheel, verbinden idealen met de werkelijkheid en verenigen betrokkenen op basis van hun individuele vrijheid. Zij erkennen dat ‘alles van waarde weerloos is’ en dat ‘enkel waar verschil is, beweging ontstaat’. In plaats van vast te houden aan het verleden, geven zij samen vorm aan wat kan zijn. Verbeter de wereld van morgen, begin samen en handel vanuit het geheel.

Alleen wanneer niemand buitenspel staat en de bal binnen de lijnen blijft, kan er gescoord worden. De spelregels vormen geen beperking, maar randvoorwaarden voor creatieve vrijheid. Wanneer niet de spelers, maar de scheidsrechter het spel bepaalt of de coach elke pass dicteert en gelijk verdeelt, verdwijnt het leven uit het spel en daarmee de kans op het best mogelijke resultaat. Zo zou de politiek zich moeten beperken tot het stellen van gelijkwaardige randvoorwaarden, zodat burgers en andere betrokkenen vanuit hun individuele ontwikkelingsvrijheid samen de best passende oplossing kunnen creëren met de hoogste gedeelde groepswaarde, vóór en tussen elkaar. In een open diacratie wordt een besluit gevormd, niet afgedwongen. En zeker niet door de ander buiten spel te zetten.

Hoe dan wel – een windmolenpark open besloten, samen binnen bereik

In veel huidige windmolenprojecten ontstaan patstellingen doordat één partij, bijvoorbeeld een gemeente, een voorkeursvariant ontwikkelt en deze vervolgens aan de omgeving oplegt. Dit leidt tot weerstand, wantrouwen en blokkades in de besluitvorming. Toch kan het anders. In plaats van uit te gaan van één vastomlijnd plan, zou het proces moeten beginnen met het open en gelijkwaardig in kaart brengen van alle belangen, zorgen én de fysieke haalbaarheid.

Zo’n proces vereist horizontale besluitvorming, waarin alle betrokken partijen – van energiebedrijven en overheden tot bewoners en ecologen – hun vaak conflicterende belangen en randvoorwaarden vanuit een gezamenlijk vertrekpunt openleggen, zonder vooraf een oplossing voor ogen te hebben. Zowel besluitvariabelen – de concrete keuzes waarover we gezamenlijk beslissen, zoals het aantal, de hoogte en de locatie van de windturbines – als systeemprestaties – de capaciteiten en effecten die het systeem kan leveren, zoals energieopbrengst, geluidsbelasting, ecologische impact, gezondheidseffecten en landschapsbeleving – worden transparant gemodelleerd en met elkaar verbonden. Zo vormt zich een gezamenlijke oplossingsruimte waarin de best passende en haalbare variant met de hoogste voorkeur kan worden gevonden².

Sterker nog, onzekerheid over toekomstige windprofielen en bijbehorende rendementen hoeft geen blokkade of welles-nietesdebat te veroorzaken. Integendeel: juist dan kan de windvariabele expliciet als besluitvariabele worden meegenomen. Zo ontstaat een afwegingskader waarin, rekening houdend met verschillende sociale belangen, helder wordt welke fysieke alternatieven wél of niet haalbaar zijn voor het geheel — en vooral: welk probleem we eigenlijk proberen op te lossen. Komt er geen oplossing uit het proces, dan rijst de vraag: hebben we wel de juiste systeemgrenzen gekozen? Of is het tijd om terug te gaan naar de tekentafel en sociaal én fysiek opnieuw te passen en te meten binnen een breder perspectief dan de zogenaamd vrije keuze van een gecureerd alternatief?

Zo’n open besluitvormingsproces ziet spanningen niet als obstakel, maar juist als co-creatieve kracht. Waar verschil is, ontstaat beweging; waar iedereen hetzelfde moet, rest enkel verstarring. In plaats van oplossingen van bovenaf op te leggen, groeien alternatieven van binnenuit – in interactie

² Voor een uitgebreide beschrijving van deze aanpak en de uitkomsten rond de windmolenparkontwikkeling in de gemeente Oss, zie het artikel “*Confronting Conflicts to Yes*” van Teuber en Wolfert (<https://arxiv.org/pdf/2409.10549>).

tussen en voor alle betrokkenen. Zo ontvouwt zich een gezamenlijke ontwerp- en besluitruimte, waarin het mogelijk wordt om samen tot een gedragen oplossing te komen. Deze tussenruimte vormt een dynamisch venster van kansen ('window of opportunity'), waarin via de logica van 'tot-vredenheid' — niet door consensus, maar door het constructief omgaan met verschillen — een gezamenlijk ideaal binnen bereik komt. Niet een compromis waarin iedereen iets verliest, maar een oplossing die voelt als een gezamenlijk 'ja'. Deze aanpak vraagt om moed, transparantie en vertrouwen. Zo wordt het wél mogelijk om een complex probleem aan te gaan en te vormen op basis van gedeelde waarden – in plaats van verdeeldheid.

Tot slot: besluitvorming, beslist kunst

Diacratie is geen technocratie, geen anarchie en geen pleidooi voor eindeloos poldervergaderen. Het is de kunst van besluiten in dienst van het welzijn van het geheel, waarin alle delen zich verbonden weten. Een proces waarin we niet eindeloos rondvaren, maar koers zetten en samen de overkant halen. Geen klassieke schijndemocratie, maar pure besluitvorming: eerlijk, open, betrokken en concreet. Geen illusie van vrije keuze, maar de realiteit van gezamenlijke creatie — een toekomstig spel van vrij, gelijk en samen waarin ieder deel telt en het geheel spreekt. Een proces waarin we niet eindeloos rondvaren, maar koers zetten om samen de overkant halen.

Bronnen:

Barzilai, J. (2022). *Pure Economics*. FriesenPress.

Berard, B. (2022). *The Democracy of the Future: Sharing the power*. L'Harmattan.

Martin, D. E. (2020). *Lizards eat Butterflies*. Waterside Productions.

Wember, V. (2025). *Independence and cooperation: the threefold social organism*. Stratos Verlag.

Wolfert, A.R.M. (2023). *Open Design Systems*. IOS Press.